

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Обґрунтовано завдання держави щодо створення надійної системи забезпечення економічної безпеки національної економіки як складової цілісної системи гарантування національної безпеки України. Проаналізовано передумови необхідності забезпечення економічної безпеки України.

Different task of the state in relation to creation of the reliable system of providing of economic safety of national economy as component integral system of guaranteing of national safety of Ukraine. Pre-conditions of necessity of providing of economic safety of Ukraine are analysed.

Ключові слова: державна політика, економічна безпека, механізм, національна економіка, управління.

ВСТУП

Досвід розвитку передових країн світу протягом останніх тисячоліть свідчить, що надійність існування України як незалежної держави можлива лише за умов політичної стабільності суспільства, що, в першу чергу, забезпечується ефективним функціонуванням економіки. Національна безпека України повинна базуватися на визнанні зростаючого впливу економічної складової на весь стан безпеки країни, на її обороноздатність та захищеність інтересів.

Як ідеальна категорія економічна безпека національної економіки навіть у найбільш економічно розвинених і соціально стабільних країнах все ж залишається відносною. Нехтування станом економічної безпеки національної економіки може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей, банкрутства підприємств і, зрештою, підриву системи життєзабезпечення держави з наступною втратою її суверенітету.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На актуальність проблеми економічної безпеки як пріоритету державної політики вказують численні теоретичні дослідження і узагальнення як вітчизняних учених, зокрема, таких як З. Варналій, Б. Данилишин, Я. Жаліло, А. Барановський, В. Бойко, В. Геєць, О. Гойчук, Б. Губський, М. Корецький, В. Мунтіян, Б. Пасхавер, Ю. Пахомов, П. Саблук, О. Скидан, В. Шлемко, Л. Яремко, так і зарубіжних учених — А. Алтухова, К. Баррета, І. Богданова, С. Глазьєва, А. Городецького, Ю. Одума, Г. Столярова, Н. Фурса та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— обґрунтувати завдання держави щодо створення надійної системи забезпечення економічної безпеки національної економіки як складової цілісної системи гарантування національної безпеки України;

— проаналізувати передумови необхідності забезпечення економічної безпеки України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Належний рівень економічної безпеки національної економіки досягається здійсненням єдиної державної політи-

ки, в тому числі економічної політики, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без такої політики неможливо домогтися виходу з кризи, примусити працювати механізм управління економічною ситуацією в Україні, створити ефективні механізми соціального захисту населення [5, с. 86].

В Україні досі немає чітко визначених і законодавчо закріплених національних економічних інтересів, не сформовано їх цілісну систему. Усе це дає змогу урядовцям різних рівнів виправдовувати свої корисливі вчинки відповідністю їх національним інтересам. Така ситуація створює загрозу економічній безпеці національної економіки України. Держава як гарант захисту національних економічних інтересів повинна досліджувати їх взаємодію, співвідношення пріоритетності, визначати механізми реалізації. Власне, економічна безпека значною мірою досягається за рахунок створення інститутами влади ефективних механізмів захисту та реалізації національних економічних інтересів, пов'язаних із розвитком соціально орієнтованої національної економіки, забезпеченням соціально-політичної стабільності, консолідацією нації тощо.

Одним із найважливіших завдань держави є створення надійної системи забезпечення економічної безпеки національної економіки як складової цілісної системи гарантування національної безпеки України [6, с. 74]. Ми пропонуємо розуміти систему забезпечення економічної безпеки національної економіки, виходячи з цілей і принципів забезпечення економічної безпеки шляхом створення нормативно-правової бази, яка регулює відносини у сфері економічної безпеки національної економіки, визначення основних напрямів діяльності органів державної влади у цій сфері, формування відповідних органів забезпечення економічної безпеки національної економіки та вироблення механізмів контролю та нагляду за їх діяльністю.

Основне завдання держави в контексті забезпечення економічної безпеки — створення такого економічного, політичного та правового середовища й інституційної інфраструктури, які стимулювали б найбільш життєздатні підприємства, інвестиційні процеси, виробництво перспективних конкурентоспроможних товарів. Цей процес має супроводжуватися реалізацією низки заходів, серед яких найактуальнішими є:

— діагностика галузевої конкурентоспроможності, створення умов для входження до світової господарської системи;

— вибір пріоритетних сфер, галузей, комплексів, які в змозі забезпечити вихід на світові ринки;

— розробка програм та механізмів їх реалізації відповідно до обраних пріоритетів;

— забезпечення активної участі в реалізації програм держави та інших суб'єктів господарської діяльності.

Сьогодні потрібно враховувати, що місце країни в сучасному світі визначається якістю людського капіталу, станом освіти і ступенем використання науки і техніки у виробництві. Достатня кількість робочої сили і сировинних матеріалів усе менше розцінюється як конкурентна перевага.

Аналізуючи передумови необхідності забезпечення економічної безпеки України, серед базових суперечностей, які безпосередньо створюють серію економічних загроз та утворюють сукупність дестабілізуючих чинників розвитку країни, особливу увагу потрібно приділити таким:

— значна диференціація населення за рівнем доходів створює суперечності між бідними та багатими верствами, що значною мірою зашкоджує соціальній безпеці країни. Крім негативних соціальних наслідків, зростання бідності населення змушує внутрішній ринок споживчих товарів, збільшує дефіцит накопичення товарів в економіці;

— криміналізація економіки, існування значної за розмірами тіньової економіки, посилений вплив мафіозних структур негативно впливають на основні процеси, які супроводжують забезпечення економічної безпеки держави, призводять до втрати керованості нею, послаблюють роль держави в цілому.

Загрози економічної безпеки, взаємодіючи між собою, із різним рівнем складності впливають одна на одну, зокрема зростання безробіття є вагомим чинником підвищення злочинності в державі, що посилює кримінальні загрози її безпеки [2, с. 32].

Основними вимогами до системи забезпечення економічної безпеки національної економіки є функціонування в межах, визначених чинним законодавством; забезпечення надійного захисту та реалізації національних економічних інтересів; своєчасне виявлення та відвернення загроз економічній безпеці; ефективне функціонування як у звичайних, так і у надзвичайних умовах; чітка структурованість та функціональне розмежування органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади; відкритість та гласність у необхідних межах щодо діяльності органів забезпечення економічної безпеки національної економіки.

До основних принципів забезпечення економічної безпеки національної економіки України відносять:

— дотримання законності на всіх етапах забезпечення економічної безпеки;

— баланс економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави;

— взаємну відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки;

— своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів;

— надання пріоритету мирним заходам у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру;

— інтеграцію національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою.

У перехідний період держава повинна здійснити комплекс заходів щодо виведення з кризи і це буде гарантією економічної безпеки країни.

Мета системи забезпечення економічної безпеки національної економіки, на нашу думку, полягає у підтриманні нормального функціонування економіки, виявленні загроз та вжиття адекватних заходів щодо їх відвернення та нейт-

ралізації, захисті економічних інтересів особи, суспільства, сім'ї, держави, здійсненні соціально спрямованої економічної політики.

Основними функціями системи забезпечення економічної безпеки національної економіки є здійснення моніторингу та ідентифікації загроз економічній безпеці, вжиття адекватних заходів щодо їх відвернення чи нейтралізації, створення та підтримання у готовності сил і засобів забезпечення економічної безпеки національної економіки [3, с. 53].

Формування системи національної економічної безпеки, на нашу думку, повинно здійснюватися, виходячи з цілей і принципів забезпечення економічної безпеки національної економіки, шляхом розробки правових норм, які регулюють стосунки в сфері економіки, створення органів державної влади й управління в цій сфері, визначення основних напрямів їхньої діяльності, а також налагодження відповідних механізмів контролю за діяльністю цих органів.

Система забезпечення економічної безпеки національної економіки, на нашу думку, повинна відповідати таким основним вимогам:

— функціонування в межах, визначених законом;

— забезпечення надійного захисту національних інтересів;

— прогнозування і своєчасне відвернення загроз економічній безпеці;

— ефективне функціонування як у звичайних, так і в надзвичайних умовах;

— наявність чіткої структури і функціональне розмежування органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади;

— відкритість і гласність у необхідних межах щодо діяльності відповідних органів, що входять до зазначеної системи [1, с. 198].

Ми вважаємо, що система забезпечення економічної безпеки національної економіки повинна складатися з органів законодавчої, виконавчої і судової гілок влади, підприємств, організацій, громадян та об'єднань громадян. Вона повинна функціонувати в таких режимах:

— повсякденному;

— підвищеної готовності;

— глобального застосування;

— локального застосування.

Забезпечення економічної безпеки особи, суспільства, держави здійснюється на основі розмежування повноважень між суб'єктами системи, в якій:

1) Верховна Рада України:

— створює правові заходи функціонування системи національної економічної безпеки;

— визначає бюджетні асигнування на фінансування державних органів, загальнодержавних програм, заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки;

— заслуховує не рідше одного разу на рік доповідь Президента України про стан забезпечення економічної безпеки України в контексті щорічного Послання про внутрішнє та зовнішнє становище України;

— визначає основи економічної безпеки України, зокрема приймає Концепцію економічної безпеки, законодавчі акти та загальнодержавні програми у цій сфері;

— формує життєво важливі національні економічні інтереси і закріплює це законодавчими актами;

— ратифікує міжнародні договори та угоди, що стосуються сфери національної та міжнародної економічної безпеки;

— здійснює контроль за діяльністю органів державної влади у сфері економічної безпеки;

2) Президент України:

— виступає гарантом забезпечення економічної безпеки України;

— визначає цілі економічної безпеки і стратегію на ближчу і далеку перспективи;

— видає укази та розпорядження, спрямовані на захист національних економічних інтересів та здійснення системи заходів щодо забезпечення економічної безпеки особи, сім'ї, суспільства, держави;

— утворює, реорганізує відповідно до чинного законодавства органи виконавчої влади, що утворюють систему забезпечення економічної безпеки;

— звертається з доповіддю до Верховної Ради України про стан забезпечення економічної безпеки в контексті щорічного Послання про внутрішнє та зовнішнє становище України;

— веде переговори та укладає міжнародні договори України у сфері економічної безпеки;

3) Рада національної безпеки і оборони України:

— забезпечує здійснення єдиної державної політики у сфері економічної безпеки;

— координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері економічної безпеки;

— розробляє стратегію економічної безпеки і організовує підготовку відповідних державних програм;

— здійснює постійний моніторинг національних економічних інтересів, комплексну оцінку та прогноз потенційних і реальних загроз економічній безпеці;

— аналізує стан і тенденції розвитку економічної ситуації в Україні та за її межами, а також визначає на цій основі пріоритетні напрями забезпечення економічної безпеки;

— планує, організовує і контролює здійснення заходів з метою локалізації та нейтралізації загроз економічній безпеці;

— розробляє пропозиції Президенту України щодо вдосконалення системи національної економічної безпеки та забезпечення економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави;

— прогнозує наслідки рішень державних органів з питань внутрішньої та зовнішньої політики в сфері економічної безпеки;

— розробляє рекомендації щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій у соціально-економічній сфері;

4) Кабінет Міністрів України, міністерства та відомства:

— забезпечують економічну самостійність України та її економічну безпеку;

— забезпечують виконання Конституції України, законів України, актів Президента України у сфері національної та міжнародної економічної безпеки;

— розробляють і виконують у межах своїх повноважень державні програми, спрямовані на забезпечення економічної безпеки та захист національних економічних інтересів;

— забезпечують здійснення державної політики у сфері економічної безпеки;

— здійснюють аналіз загроз економічній безпеці, розробляють та вживають заходи щодо локалізації та нейтралізації цих загроз;

5) Конституційний суд України, суди загальної юрисдикції:

— здійснюють правосуддя щодо забезпечення економічної безпеки особи, суспільства, держави;

— забезпечують судовий захист суб'єктів економічної безпеки, чії права були порушені у зв'язку з діяльністю по забезпеченню економічної безпеки;

6) органи прокуратури:

— здійснюють нагляд за дотриманням Конституції України та чинного законодавства органами, які забезпечують економічну безпеку;

7) органи місцевої державної влади, місцевого самоврядування, підприємства, організації:

— забезпечують виконання державних програм, спрямованих на забезпечення економічної безпеки;

— розробляють і здійснюють у межах своїх повноважень заходи по забезпеченню економічної безпеки;

8) громадяни та об'єднання громадян:

— отримують у відповідності з чинним законодавством інформацію про діяльність державних органів із забезпечення економічної безпеки та беруть безпосередню участь у забезпеченні економічної безпеки;

— привертають увагу суспільства та державних органів до небезпечних явищ і процесів у сфері економічної безпеки;

— захищають власні права щодо реалізації особистих економічних інтересів засобами, які передбачені чинним законодавством.

Зважаючи на необхідність оперативно вирішувати безліч питань економічної безпеки в умовах відсутності відповідної правової бази, важливо користуватися положеннями Конституції України, які надають Президенту України право протягом трьох років після набуття чинності Конституції видавати укази з економічних питань, що не врегульовані законами, з одночасним поданням відповідних законопроектів до Верховної Ради України.

При визначенні конкретних інструментів і механізмів забезпечення економічної безпеки необхідно враховувати загрози економічній безпеці, а також брати до уваги короткостроковий або довгостроковий характер дії цих загроз і можливості їх запобігання в даному періоді [4, с. 133].

Реалізація заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки, повинна проходити у напрямі здійснення чіткої структурної й соціальної політики, посилення активності держави в інвестиційній, фінансовій, кредитно-грошовій, зовнішньоекономічній сферах і продовження інституціональних перетворень.

ВИСНОВКИ

Таким чином, забезпечення економічної безпеки України вимагає передусім зміцнення державної влади, підвищення довіри до її інститутів, а також раціоналізації механізмів вироблення рішень і формування економічної політики. Економічна безпека досягається здійсненням єдиної державної політики, узгодженої, збалансованої, скоординованої системою заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без вироблення єдиної державної політики забезпечення економічної безпеки неможливо домогтися виходу з кризи, стабілізувати економічну ситуацію в Україні, створити ефективні механізми соціального захисту населення.

Література:

1. Головченко О.М. Місце і роль економічної безпеки в системі національної безпеки // Південноукраїнський правничий часопис: Економічна безпека держави: теорія і практика. — 2006. — № 3. — С. 197—199.

2. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. — К., 2001. — 196 с.

3. Дудка Ю.П. Трансформація економічної безпеки України в умовах глобалізації цих процесів. Розвиток продуктивних сил України: від В.І. Вернадського до сьогодні // Матеріали міжнародної наукової конференції, м.Київ, 20 березня 2009 р.: У 3-х частинах / РВПС України НАН України. — К.: РВПС України, 2009. — Ч. 2. — 314 с.

4. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. — К.: НІСД, 1997. — 338 с.

5. Мартинюк В.П. Дослідження впливу зміни рівня індикаторів загальнодержавної економічної безпеки на показники суб'єктів господарювання // Енергетика: економіка, технології, екологія. — 2001. — №3. — С. 85—90.

6. Мартинюк В.П. Інституційні зміни у сфері господарювання та їх можливий вплив на рівень економічної безпеки // Енергетика: економіка, технології, екологія. — 2001. — №2. — С. 73—79.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2011 р.